

ผนวก ง

บทวิจารณ์ภาพยนตร์ของ ประวิทย์ แต่งอักษร เรื่อง Blue

คงไม่มีใครนึกใครฝันมาก่อนว่า พิบัติภัยทางธรรมชาติที่ปะทุขึ้นในภูมิภาคของเอเชียตอนใต้และในบ้านเรา จะร้ายแรง น่าสะพรึงกลัว และสร้างความพินาศย่อยยับอย่างใหญ่หลวงถึงเพียงนี้ เชื่อกันเหลือเกินว่า ไม่มีใครไม่ถูกกระแทกจากหายนะที่จุใจอย่างไม่ทันตั้งตัว ในตอนเช้าวันอาทิตย์หลังคริสต์มาส นั้นรวมถึงคนที่ไม่ได้ประสบเหตุโดยตรง และได้แต่เฝ้าติดตามข่าวคราวจากหน้าจอทีวีและหนังสือพิมพ์ มันเป็นเหตุการณ์ที่ท่วมท้นความรู้สึกอย่างชนิดที่ไม่สามารถสรรหาถ้อยคำใด ๆ มาอธิบาย

จนถึงขณะที่เขียนต้นฉบับนี้ จำนวนตัวเลขของคนที่ต้องจบชีวิตไปพร้อมกับคลื่นยักษ์ทั่วทั้งภูมิภาค รวมแล้วมีมากถึงราว ๆ แสนห้าหมื่นคน ยังไม่นับคนที่ได้รับความบาดเจ็บทั้งทางร่างกายและจิตใจ ตลอดจนคนที่สูญหายและยังค้นหาไม่เจออีกมากมาย มันหมายความว่า ในแต่ละหัวงูวินาทีที่ผ่านพ้นไป ต้องมีคนนับล้าน ๆ ที่ตกอยู่ในปกคลุมของความโศกเศร้าหม่นหมอง อันเนื่องจากสูญเสียญาติพี่น้อง คนรัก หรือเพื่อนสนิทมิตรสหายอย่างไม่มีวันหวนคืน

การปลอบประโลมและให้กำลังใจซึ่งกันละกัน น่าจะเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยให้คนที่ประสบเคราะห์กรรม ผ่านช่วงแห่งความเลวร้ายไปได้โดยไม่เจ็บปวดและทุกข์ทรมานเกินไปนัก แต่อย่างที่เราต่างรับรู้กันดี สิ่งที่จะใช้เพื่อช่วยเยียวยาความบอบช้ำทางจิตใจอย่างได้ผลจริง ๆ จัง ๆ ก็คือกาลเวลา หมายความว่า บางทีเราคงต้องปล่อยให้อะไรต่ออะไรดำเนินไปตามครรลองด้วยหวังว่าในท้ายที่สุดแล้ว ทุกอย่างจะเข้าที่เข้าทาง หรือค้นพบสมดุลของมันเอง

เพื่อเป็นการร่วมแสดงความเห็นอกเห็นใจและห่วงใย แต่คนที่ต้องพลัดพรากจากลา กับคนรักในโศกนาฏกรรมครั้งรุนแรงแห่งมวลมนุษยชาติ หนังสือเล่มมากล่าวถึงในที่นี้ บอกเล่าเรื่องราวของตัวละครที่เผชิญกับหายนะในชีวิตคล้ายคลึงกัน

Blue (1993) ของ คริสทอฟ คีส์ลอฟสกี คนทำหนังชั้นครูชาวโปแลนด์ เป็นตอนแรก ของหนังไตรภาคที่ตั้งชื่อตามสี (และนำเสนอเนื้อหาตามความหมายของ) ธงชาติของประเทศฝรั่งเศส สีน้ำเงินในบริบทนี้หมายถึงเสรีภาพ หรือ liberty ส่วนสีขาวยในเรื่อง White (1994) หมายถึงความเสมอภาค หรือ equality และสีแดงในเรื่อง Red (1994) หมายถึงภราดรภาพ หรือ fraternity แต่แทนที่ความหมายเหล่านั้นจะซ่อนความนัยในทางการเมือง มันกลับมุ่งเน้นไปที่แง่มุมทางด้านจิตวิญญาณของตัวละคร

ฟังจากความหมายของชื่อเรื่องแล้ว แทบจะมองไม่เห็นวี่แววเลยว่า เนื้อหาของหนังสือนี้จะไปเกี่ยวข้องกับเรื่องของเสรีภาพได้อย่างไร แต่คิส์ลอฟสกีแสวงหาความเชื่อมโยงได้อย่างแยบยล พร้อม ๆ กับที่หนังสือเปิดโอกาสให้ผู้ชมได้สำรวจจากปรัทหักพัง ตลอดจนสภาพความเสียหายในจิตใจของตัวละครที่เพิ่งผ่านพ้นเรื่องราวร้าย ๆ

จูเลียตต์ บิโนช รับบท จูลี หญิงสาวคนเดียวที่รอดตายจากอุบัติเหตุทางรถยนต์ ที่คร่าชีวิตสามีและลูกน้อยของเธอ อันที่จริง เธอรับรู้ข่าวร้ายนี้ในสภาพที่ยังนอนหายใจวรินอยู่บนเตียง ไม่ได้แม้กระทั่งไปร่วมงานศพที่จัดขึ้นอย่างเอิกเกริกใหญ่โต หากทว่าในทันทีที่เธอพอจะมีเรี่ยวแรงลุกขึ้นจากเตียง สิ่งแรกสุดที่เธอทำ คือระบายความโกรธแค้นโชคชะตาด้วยการขว้างอะไรสักอย่างใส่กระจกบานใหญ่ของโรงพยาบาลจนแตกกระจาย ตามด้วยความพยายามฆ่าตัวตาย โดยการกรอกยาจำนวนมากใส่ปากตัวเอง แต่จะเป็นด้วยจิตใจที่ไม่กล้าแข็งเพียงพอหรือเหตุผลอื่นใดก็สุดจะคาดเดา จูลีไม่สามารถพาตัวเธอก้าวไปให้ถึงที่สุดของความตั้งใจ

พูดถึงโชคชะตา หนังสือให้เห็นว่า มันเล่นบทบาทที่ค่อนข้างสำคัญในตอนต้น กล่าวให้ชัดเจนก็คือ บางที อุบัติเหตุครั้งนี้อาจจะไม่เกิดขึ้น ถ้าหาก แพททริก สามีของจูลี จอดรถรับขายแปลกหน้าที่โบกรถข้างทาง อย่างน้อยมันก็น่าจะทำให้เขาตระหนักได้ถึงความผิดปกติของระบบเครื่องยนต์ ซึ่งหนังสือบอกกับคนดูด้วยชื่อท่อนหน้า ที่เป็นภาพของน้ำมันอะไรสักอย่างรั่วออกมาจากท่อใต้ท้องรถ ประการสำคัญ หนังสือไม่ได้ละทิ้งชายหนุ่มนักโบกรถไปโดยสิ้นเชิง หากเราังจะได้เห็นเขาอีกอย่างน้อยสองครั้ง

ปรากฏว่า ความสูญเสียอันเนื่องมาจากเหตุอันไม่คาดฝัน มีมูลค่าอันมหาศาลเกินกว่าจะประเมิน เพราะผู้วายชนม์เป็นถึงนักประพันธ์เพลงคนสำคัญและผลงานที่ยังคงค้างคา ก็คือดนตรีที่เขียนเพื่อใช้ในโอกาสที่สหภาพยุโรปจะรวมตัวกันเป็นหนึ่งเดียว หรือที่เรียกว่า Concerto for the Unification of Europe

ไม่ว่าจะอย่างไร ข้อมูลที่ผู้ชมได้รับรู้ในช่วงไล่เลี่ยกันนั้นก็คือ แพททริก อาจไม่ได้เป็นคนเดียวที่แต่งคอนแชร์โต้ชิ้นนี้ แต่จูลีน่าจะมีส่วนร่วมอยู่ด้วย ดังนั้นเอง ในทางพุดินัยแล้ว ดนตรีชิ้นสำคัญนี้จึงยังไม่ได้ถึงกับพลัดพรากจากเจ้าของของมันเสียทีเดียว ทั้งยังเป็นที่น่าเชื่อด้วยว่า หญิงสาวจะสามารถสานต่องานศิลปะที่ถูกทิ้งค้างไว้ให้เสร็จสิ้นได้ โดยไม่ลำบากยากเย็น

ปัญหาก็คือ จูลีไม่มีความปรารถนาที่จะเก็บส่วนเสี้ยวในชีวิตที่แตกหักเหล่านั้น ประสานกลับคืน แต่เธอดูเหมือนต้องการกวาดเอาอดีตทั้งหมดซุกไว้ใต้พรม พยายามลืม แล้วตั้งต้นนับหนึ่งกับทุกอย่างรอบตัวอีกครั้ง หนังสือไม่ได้บอกในทันที ว่าด้วยเหตุผลกลใด เธอจึงเลือก 'หนทางที่จะไปต่อ' ให้ตัวเองแบบนั้น หรือกล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว ผู้ชมไม่ได้รับอนุญาตให้ก้าวล่วง

เข้าไปในความนึกคิดของตัวละคร อันเนื่องจากมีกำแพงที่มองไม่เห็นขวางกั้นไว้ และเราจำเป็นต้องสรุปความหมายทั้งหมดจากพฤติกรรมของเธอ

แต่ที่ละน้อย ความหมายของเสรีภาพ ก็กลับเป็นภาพที่คมชัดขึ้นมา หนึ่งละไว้ในฐานที่สามารถเข้าใจได้ว่า จูลีใช้เวลาไม่นานนักในการฟื้นฟูความบอบช้ำในทางร่างกาย แต่สำหรับบาดแผลทางจิตใจนั้น แทนที่เธอจะยินยอมให้ความเศร้าโศกเสียใจเข้ามาปกคลุมชีวิตสักพัก และเรียนรู้สักหนทางหนึ่งเพื่อที่จะก้าวไปให้พ้น หญิงสาวกลับเลือกปลดปล่อยตัวเองเป็นอิสระจากพันธะทั้งปวงอย่างฉับพลัน หรืออีกนัยหนึ่ง เธอปิดตัวเองจากความคุ้นเคยรอบข้าง เธอจัดการขายบ้าน และเริ่มต้นชีวิตใหม่ในแบบตัวเปล่าเล่าเปลือย ปราศจากอดีตหรืออนาคต มีเพียงแค่ช่วงเวลาปัจจุบันเท่านั้น

ฉากหนึ่งในระหว่างนี้ที่มีความหมายพอสมควร คือฉากที่จูลีโทรศัพท์ไปหา โอลิวิเอ (เบเนดิก เรอแกนส์) เพื่อนนักดนตรีของแพททริก ที่แอบหลงรักเธอมาช้านาน แล้วบอกให้เขามาหา ในยามค่ำคืน แทบไม่ต้องสงสัยเลยว่า มันเป็นการเชื้อเชิญที่ส่อนัยทางเพศ แต่ผู้ชมได้ตระหนักว่า เช็กส์ในฉากนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาความพึงพอใจในทางรสชาติ หรือการตอบสนองด้านกามารมณ์ แต่กลับคล้ายว่า มันเป็น 'พิธีการ' อย่างหนึ่ง ของการตัดขาดตัวเองจากชีวิตเดิม ๆ

อย่างไรก็ตาม ถ้าหากจะบอกว่า จูลีไม่ได้อธิบายความนึกคิดของตัวเองเองเลย ก็คงจะไม่ถูกต้องนัก เพราะในฉากที่เธอแวะไปเยี่ยมแม่ซึ่งป่วยเป็นโรคความจำเสื่อมที่บ้านพักคนชรา เธอไม่ได้เพียงแค่เล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่ยังบอกอย่างไม่อ้อมค้อมว่า ก่อนหน้านี้อเธอเคยใช้ชีวิตครอบครัวที่มีความสุข แต่หลังจากต้องเผชิญกับเหตุการณ์ที่เหมือนฝันร้าย เธอได้ตัดสินใจแล้วว่าที่จะปล่อยชีวิตของตัวเอง ให้เลื่อนไหลไปตามกระแสธารของกาลเวลา และไม่คิดจะทำอะไรเลย เธอไม่ต้องการอะไร ไม่ว่าจะข้าวของเครื่องใช้ ความทรงจำ เพื่อน หรือแม้กระทั่งความรัก

คำถามที่คิส์ลอฟสกีฝากไว้ในห้วงคิดคำนึงของผู้ชมก็คือ มนุษย์เราสามารถปลดปล่อยตัวเองจากความผูกพันเหล่านี้ได้หรือ แน่نونว่า เขาใช้เรื่องราวของจูลีเพื่อค้นหาคำตอบนั้น

อย่างหนึ่งที่มองเห็นได้อย่างชัดแจ้งก็คือ ถึงแม้ว่าจูลีจะเลือกหันหลังให้กับโลกใบเก่าของตัวเอง แต่มันไม่ได้หมายความว่า บาดแผลในอดีตจะไม่ได้ตามหลอกหลอนเธอ หนึ่งจงใจใช้เสียงดนตรีจากคอนแชร์โต้ที่ยังเขียนไม่เสร็จ ซึ่งผุดขึ้นมาในห้วงคิดคำนึงของตัวละคร บอกถึงการที่เธอไม่สามารถสลัดความเจ็บปวดแต่หนหลังให้หลุดพ้นไปได้โดยสิ้นเชิง

เสียงดนตรีนี้มักจะมาพร้อมกับการใช้เทคนิค fade to black ซึ่งปกติแล้วเป็นเทคนิคที่ใช้เพื่อสิ้นสุดจากหนึ่ง แล้วเริ่มต้นอีกจากหนึ่ง แต่ fade to black ในหนังเรื่องนี้ ไม่ได้ทำหน้าที่

ตามชนบทพื้นฐานของมัน เพราะเมื่อภาพปรากฏขึ้นมาอีกครั้ง มันกลับเป็นภาพเดียวกับก่อนหน้า นี่ ซึ่งก็คือภาพของจูลี ด้วยเหตุนี้ การใช้ fade to black จึงหมายถึงการตกอยู่ในห้วงภวังค์ส่วนตัว และความมืดที่คงค้างบนจอ ทดแทนเรื่องบางอย่างที่เธอพยายามลืม

แต่อีกเทคนิคที่ถูกใช้อย่างโดดเด่น ก็คือการเล่นกับสีน้ำเงิน จากที่เธอว่ายน้ำในสระน้ำเพียงลำพัง ซึ่งอาบไว้ด้วยแสงสีน้ำเงิน และเราได้เห็นไม่น้อยกว่า 3-4 ครั้งตลอดเรื่อง ถูกใช้เพื่อตอกย้ำโลกส่วนตัวของจูลี ที่ไม่ต้องการผูกมัดกับใคร ทว่าในทางกลับกัน โมบายลสีน้ำเงินซึ่งเป็นของลูกสาวเธอ และเป็นของสิ่งเดียวที่เธอเก็บติดตัวมา กลับเป็นพันธนาการที่กักขังเธอไว้กับอดีตที่ยังคงวนเวียน

พิจารณาในส่วนของเนื้อเรื่อง ความตั้งใจของจูลีที่จะใช้ชีวิตอย่างเป็นอิสระ และปลอดจากการยุ่งเกี่ยวกับผู้คน ไม่ได้ดำเนินไปอย่างง่ายดาย อันที่จริงแล้ว เกือบเป็นไปไม่ได้เลยด้วยซ้ำ เพราะหลังจากที่เธอย้ายเข้าไปอยู่ในอพาร์ทเมนต์ใจกลางเมืองได้ไม่นาน เพื่อนบ้านก็มาชวนให้เธอร่วมลงชื่อขับไล่หญิงสาวคนหนึ่งที่เป็นโศกนาฏ ซึ่งพักในตึกเดียวกัน จูลีปฏิเสธอย่างไม่มีเยื่อใย เพราะถือว่าไม่ใช่ธุระของเธอ อันเป็นเรื่องที่เข้าใจได้

แต่กลายเป็นว่า เหตุการณ์นี้กลับทำให้เธอกับ ลูซิลล์ (ชาร์ลลอตต์ แวร์รี) หญิงสาวที่ไม่มีใครในตึกต้องการคบหา ได้รู้จักมักคุ้นกัน และความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ค่อย ๆ ออกเงยอย่างทีจูลีเองก็ังไม่ได้ตั้งใจ ครั้งหนึ่ง ลูซิลล์โทรศัพท์ถึงจูลีกลางดึก เพื่อขอให้เธอไปหาที่ไนท์คลับที่ฝ่ายแรกทำงาน น้ำเสียงของเธอบ่งบอกถึงความร้อนอกร้อนใจ และรำเรียมเพรียกหาการปลอบโยน

หญิงสาวไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่ต้องตอบสนองคำร้องขอนั้น แต่ในฉากถัดมา โดยไม่ได้มีการอธิบายเหตุผลใด ๆ เราก็ได้เห็นเธอกำลังรับฟังปัญหาส่วนตัวของลูซิลล์

อีกจากหนึ่งที่เกือบไม่มีความเชื่อมโยงกับเนื้อหาหลักของเรื่องเลยก็คือ จากที่จูลีพบว่า มีหนูและลูกตัวแดง ๆ ของมันอยู่ในห้องเก็บของของอพาร์ทเมนต์ และมันจำเป็นต้องถูกกำจัดทิ้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จูลีเลือกที่จะไปขอยืมแมวของเพื่อนบ้าน และภายหลังจากที่เธอปล่อยแมวตัวนั้นเข้าไปในห้องเก็บของ ซึ่งทั้งเธอและผู้ชมคงจินตนาการได้ไม่ยากเย็นว่าอะไรกำลังจะเกิดขึ้นในห้องนั้น ความรู้สึกสะเทือนใจ และอาจจะรวมถึงความรู้สึกผิดบาปเข้าไว้ด้วย ก็เกาะกุมจิตใจของเธอ

อย่างน้อยที่สุด จากนี้ก็บอกให้รู้ว่า จูลียังคงรู้สึกคุ้นเคยกับสรรพสิ่งต่าง ๆ รอบตัว และเธอก็ไม่ได้ดำรงอยู่ในโลกใบนี้อย่างล่องลอยและโดยปราศจากการยึดโยง อย่างค่อยเป็นค่อยไป รายละเอียดน้อยใหญ่เหล่านี้ กลายเป็นกระบวนการที่นำพาให้จูลีได้หวนกลับคืนสู่การมีวิถีชีวิตที่ไม่สามารถปฏิเสธความเกี่ยวพันกับผู้คน มันสอดคล้องกับจากที่เธอว่ายน้ำ ซึ่งหนังจงใจให้เป็น

สัญลักษณ์บอกถึงการปลีกวิเวกจากสังคม แต่ตอนท้ายแล้ว เธอก็ไม่สามารถดำรงอยู่ในโลกได้น้ำได้ตลอดไป และต้องโผล่ขึ้นมารับรู้ความเป็นไปของโลกเบื้องบน

เนื้อหาประมาณยี่สิบนาที กลายเป็นฉากที่บอกถึงการสะสางหลาย ๆ เรื่องที่ค้างค้ำของตัวละคร บทเพลงที่แต่งไม่เสร็จของแพททริซ ความสัมพันธ์ที่หยุดยั้งและไม่คืบหน้าไปไหนกับโอลิวิเยร์ ประการสำคัญ เธอจัดการให้ ของดรีน (ฟลอเรนซ์ เพอร์แนล) ทนายความสาว ซึ่งเป็นผู้รักของแพททริซ และกำลังตั้งท้องลูกชายของเขา ได้เริ่มต้นชีวิตใหม่ที่มั่นคง

กล่าวไปแล้ว จูลีนับเป็นตัวละครที่มีบางสิ่งบางอย่างเสมอต้นเสมอปลาย นั่นคือผู้ชมไม่สามารถล่วงรู้ได้อย่างแน่ชัดเลยว่า เหตุผลที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมที่น่าฉงนสนเท่ห์นั้นคืออะไร ถึงอย่างนั้น ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นเป็นรูปธรรมก็คือ จูลีไม่ได้ปล่อยให้จิตวิญญาณของเธออ่อนเร่พเนจรตามยถากรรมอีกแล้ว และเธออ้าแขนต้อนรับการดำเนินชีวิตอย่างปุถุชนคนธรรมดาอีกครั้ง

ทั้งหลายทั้งปวงนั้น อาจชวนให้มองได้ว่า เสรีภาพที่หญิงสาวตื่นนอนไขว่คว้าานั้น เป็นเพียงภาพลวงตาและมันไม่มีอยู่จริง และความสัมพันธ์กับคนรอบข้าง ความทรงจำ ความรัก คือสิ่งที่เราไม่อาจหลีกเลี่ยงตราบเท่าที่เรายังมีลมหายใจ แต่ถ้าใครที่คิดว่า การที่จูลีได้เรียนรู้ความจริงนี้ จะทำให้เธอค้นพบความสุขอันจีรังยั่งยืน ก็ต้องบอกว่าคิดผิดไปถนัดทีเดียว เพราะภาพทั้งท้ายของหนัง อยู่ห่างไกลจากความเบิกบานเหลือเกิน มันทำให้อดสรุปไม่ได้ว่า บางที คีส์ลอฟสก็์ก็คงมีความเชื่อคล้าย ๆ กับนักทำหนังแนวปรัชญาหลาย ๆ คนที่เห็นว่าความทุกข์เป็นเหมือนกับเพื่อนเก่าที่เราต่างคุ้นเคย แต่ถึงอย่างนั้น ชีวิตก็จำเป็นต้องดำเนินต่อไป

อย่างนี้นักดูหนังทั้งหลายคงจะมองเห็นเหมือนกัน Blue ไม่ใช่หนังที่ง่ายต่อการติดตามและทำความเข้าใจ อันเนื่องจากตัวหนังไม่ได้รองรับไว้ด้วยคำอธิบายอย่างตรงไปตรงมา แต่ในทางกลับกัน มันก็เป็นหนังหนึ่งในน้อยเรื่องเหลือเกิน ที่ถ่ายทอดแง่มุมเกี่ยวข้องกับชีวิตได้อย่างลึกซึ้ง คมคาย และปราศจากการประนีประนอมเพื่อเอาอกเอาใจผู้ชม ข้อสำคัญ กระบวนทัศน์เกี่ยวกับชีวิตในหนังเรื่องนี้ เป็นของคนทำหนังที่ผ่านร้อนผ่านหนาวมาอย่างโชกโชน และมันได้รับการนำเสนออย่างเปี่ยมไปด้วยชั้นเชิง

ทั้งหมดนั้น ส่งผลให้ Blue เป็นหนังที่ไม่สิ้นสุดเพียงแค่การได้ดูรอบแรก การย้อนกลับไปดูซ้ำ (หลาย ๆ ครั้ง) ก็ย่อมจะช่วยให้เราได้ตีแผ่และซึมซับกับความหมายที่ซ่อนเร้น และถ้าหากโชคดี มันน่าจะทำให้เราได้เข้าอกเข้าใจตัวเราเอง, ชีวิต, และความเป็นมนุษย์ที่แท้จริงมากขึ้น